

Пол Нути (САД)

**КОН РЕФЛЕКТИВНАТА ПРАКТИКА: РАЗБИРАЊЕ И
ПРЕГОВАРАЊЕ ЗА ДЕМОКРАТИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА***

Предговор
Кит Браун

Пол Нути (Paul Nuti) беше на позиција директор на ниво на држава во Институтот за трајни заедници (ИТЗ) (Institute for Sustainable Communities – ISC) во Македонија од мај 2000 година до јули 2002 година. Овој текст е одраз на повеќестраните димензии на тоа негово искуство, во кое се нагласува неговиот личен процес на учење во сфаќањето и промоцијата на улогата на граѓанското општество. Тој особено беше фокусиран на Програмата за демократска соработка (ПДС) (Democracy Network Program – DemNet) во Македонија, која ИТЗ ја спроведуваше во три фази преку договор за заемна соработка со Американската агенција за меѓународен развој (УСАИД) (United States Agency for International Development – USAID) од април 1995 до декември 2004 година.

ИТЗ е најмладото и најмалото од меѓународните здруженија на граѓани опишани во ова издание¹. Основан во 1991 година во Вермонт од страна на поранешниот гувернер Медлин Кунин (Madeleine Kunin), ИТЗ во 2003 година имаше оперативен буџет од околу 8 милиони долари – што е малку во споредба со организациите како Католичките служби за помош (Catholic Relief Services) (520 милиони долари), Милосрдниот

* НАПОМЕНА:

Овој текст е извадок од зборникот на трудови „Управување со транзицијата: микрополитики на демократската помош во поранешна Југославија“ (Transacting Transition: The Micropolitics of Democracy Assistance in the Former Yugoslavia), објавен во 2006 година во САД од Kumarian Press, Inc. Уредник на зборникот и автор на воведните делови во зборникот е Кит Браун (Keith Brown). Авторските права на македонскиот превод на овој текст се сопственост на Институтот за етнологија и антропологија, Природно-математички факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје. Во согласност со договорот со сопственикот на авторските права, Kumarian Press Inc., и сопственикот на авторските права за Македонија, Институтот за етнологија и антропологија, овој текст смее да се објавува само на македонски јазик.

¹ Се мисли на Transacting Transition: The Micropolitics of Democracy Assistance in the Former Yugoslavia, објавен во 2006 година во САД од Kumarian Press Inc. (забел. на прев.).

корпус (Mercy Corps) (116 милиони долари) и Фондацијата за кооперативно домување (Cooperative Housing Foundation) (70 милиони долари). Тој, исто така, е многу позависен од фондовите на владата на САД отколку кое било од останатите здруженија, со 7,5 милиони од вкупно 8 милиони долари добиени од УСАИД². Препознавањето на важноста на овој извор на финансии го наведе ИТЗ, во 2003 година, да вработи постојан претставник во Вашингтон со мисија да ја олеснува комуникацијата со оваа агенција.

Како и Католичките служби за помош, ИТЗ поднесе предлог за спроведување на програмата Ревитализација на заедницата низ демократска акција (РЗДА) (Community Revitalization through Democratic Action – CRDA) до УСАИД во Србија. И покрај тоа што предлогот беше одбиен, организацијата продолжи да соработува со УСАИД, одржувајќи широка усогласеност меѓу сопствените цели и целите на агенцијата. ИТЗ себеси се смета за зачетник на најновиот бран активности за активно вклучување на заедницата (што беше нагласено во барањата за проектите во Источна Европа од 1992 година наваму) и за градење партнерство со домашните здруженија на граѓани. Нивната поврзаност со УСАИД во Македонија почнува во 1995 година, со започнувањето на првата фаза од ПДС, со буџет од 1 милион долари за три години, средства што му беа доделени на ИТЗ за поддршка на новоформираните здруженија на граѓани. Во втората фаза, од 1998 до 2000 година, со доделени 990.000 долари, поддршката беше сконцентрирана на подобра организација на истите овие здруженија на граѓани, од кои пет го развија Локалниот еколошки акционен план (ЛЕАП). Во третата фаза, од 1999 до 2002 година, преку 3 милиони долари отидоа за изработка и спроведување на Акционите планови на заедниците. Според нивната интернет-страница, ИТЗ има добиено дополнителни средства од УСАИД за продолжување на својата работа со здруженијата на граѓани во Македонија до 2008 година на советодавно ниво.

Како учесник во овој процес, Нути пишува за предизвиците како раководител при усогласувањето на стратешките задачи поставени од УСАИД со постојната локална стварност. Неговата расправа за односите меѓу донаторите и нивните „ергелиња“ од здруженија на граѓани и за барањата за усовршување на „демократскиот танц“ наметнати врз локалните организации ги потврдува набљудувањата на голем број стручњаци што работат/работеа во Источна Европа и во поранешниот

² Овие детали се преземени од официјалната интернет-страница на УСАИД на која детално се прикажани финансиските врски со приватните волонтерски организации или ПВО, на <http://www.pvo.net/usaid/index.html>. ИТЗ, исто така, е редок пример за придржување кон обврската за финансиска транспарентност, поставувајќи копија од своите формулари (IRS Form 990) на www.iscvt.org/irsform990.pdf.

Советски Сојуз. На пример, Марта Бруно (Marta Bruno) пишува за „играњето соработка“ (Bruno 1998), а Стивен Самсон (Steven Samson) дискутира за феноменот за посебниот вид јазик што примателите на донации треба да го усовршат, кој го споредува со „дрвениот јазик во времето на сталинизмот“ (2002). Сара Хендерсон (Sarah Henderson) наведува дека во Русија „донаторите и примателите на донации несвесно се здружуваат во креирање на 'виртуелно' граѓанско општество“ (2003: 155) и изведува ист заклучок како Нути, дека мерливите резултати стануваат цел сами за себе (2003: 159). Марк Хауард (Marc Howard) ги критикува моделите за помош насочувани од донаторите и повикува на пристапи што, според неговите зборови, „ги охрабруваат и наградуваат групите што ги прошируваат своите активности, членство и лобисти, наместо само просто овозможување на добро претставени мисии и пристојно дизајнирана интернет- страница“ (2003: 161).

Некои набљудувачи на меѓународните стремежи за изградба на граѓанско општество, финансирајќи ги здруженијата на граѓани, изнесуваат специфични критики, со образложение дека програмите претставуваат фаворизирање на површинското пред суштинското и продолжение на меѓународната поддршка за „Потемкинова демократија“ (King 2001; Carpenter 2000). Феноменот на т.н. опортунистички (pretender) здруженија на граѓани – вклучувајќи ги и непопуларните „здруженија од актовка“ (Briefcase NGO [BRINGO]), составени од малку повеќе од еден лаком поединец со прифатливо напишан предлог-проект (Fowler 1997) – секако постои во Македонија. ИТЗ има сопствено искуство со најмалку една таква организација во Крушево, западна Македонија.

Нути, во секој случај, се спротивставува на толку лесното оценување на меѓународните стремежи како предодредени да пропаднат. Тој го анализира сопственото искуство за значењето на она што успеало, она што не успеало и она што можело да се направи поинаку. Тој нуди пример за поздравување од една организација во Охрид, раководена од поединци со искуство за активизам во заедницата од ерата на социјализмот, која ИТЗ не ја поддржа бидејќи не се вклопуваше во „калапот за колачиња“ за тоа како треба да изгледа едно здружение на граѓани. Така, тој е сосема свесен за неуспесите на дел од меѓународните организации, забележувајќи ја во детали нивната тенденција да останат во социјалното опкружување на главниот град Скопје и да одржуваат благ облик на „групно мислење“ или, како што го нарекува Лери Дајмонд (Larry Diamond), пишувајќи за сопственото искуство во работата со Управата за услуги на коалицијата (Coalition Provisional Authority) во Ирак, „пиење кол-еид³“ (drinking the Kool-Aid) (2005; Leonard 2006).

³ Kool-Aid, популарен пијалак во САД во 20 век (забел. на прев.).

Нути, исто така, нуди увид во политичката култура и економијата на македонското граѓанско општество, идентификувајќи два елементи што изгледа дека имаат локално потекло. Неговата дискусија за *лидерството* – облик на „шефување“ што промовира зависност од покровителство и клиентелизам како клучни обрасци во меѓучовечките релации – се огледува во коментарите за граѓанскиот сектор на македонските учени како што е Александар Бошковиќ (Bošković 2004: 129–130; види и: Wedel 1998: 106). Неговата сугестија дека постои верување во „општо добро“, но кое е артикулирано низ носталгичното сеќавање за државното здравствено и социјално осигурување, претставува свесност дека меѓународните посочувања на потребата за реформи во пропаднатото стопанство може да предизвикаат повеќе штети отколку што многумина можат да замислат.

Во однос на ова, особено е интересен речникот што се употребува во говорите во Македонија, од кои има примери во самиот текст. Покрај верувањето во „општо добро“, тој често се навраќа на концептот за „општествениот капитал“. На тој начин, Нути ја покажува својата запознаеност со модерниот израз што стана популарен во средината на 90-тите години на 20 век, со високо вреднуваната работа на Роберт Путнам (Robert Putnam) во Италија и САД (Putnam 1993; 2000). Работата на Путнам откри како замислата на претседателот Клинтон, а и неговиот концепт, како што е наведено претходно во ова издание⁴, си го пронаоѓа својот пат во интерното оценување што УСАИД го правеше во рамките на програмата РЗДА во Србија. Во тој контекст, општествениот капитал упатува на воопштената доверба што потекнува од цврстата мрежа на општествени врски формираны преку учество во разновидни организации како кугларска лига или хорски друштва.

Индикативно, успешните приказни на ИТЗ и Нути потекнуваат од помали македонски заедници каде што Нути воочува докази за одржување и проширување на овој облик на општествен капитал. Исто така, овој текст го потврдува претчувството дека нешто во оваа насока се случува во Скопје. Во главниот град тој забележува меѓународни агенции и локални водачи на граѓанското општество што дејствуваат, во многу случаи, во конкурентски стил, извлекувајќи максимална лична корист од нивните здруженија, наместо да соработуваат за заемна добивка. Оттаму, се покажува дека тие работат во рамките на различни теоретски традиции на општествениот капитал, како што е забележано од Алехандро Портес (Alejandro Portes) во неговиот есеј со критички осврт за концептот во кој општествениот капитал е збир од врски стекнати и развиени од еден свесен поединец (1998).

⁴ Се мисли на претходните поглавја од оригиналното издание *Transacting Transition: The Micropolitics of Democracy Assistance in the Former Yugoslavia* (забел. на прев.).

Вториот концепт за општествениот капитал има едноставен превод на македонски: *врски* (што многу често повторно се преведува на англиски како „connections“). Опишаното присуство и важноста на *врските* е основата на многу критики на Македонците за тоа како функционира општеството: *врските* се основа за корупција, непотизам, црн пазар и сè што ги ограничува Македонците во секојдневниот живот. ИТЗ, веројатно посвесно од своите меѓународни претставништва, ги насочи своите напори на промовирање на различен, кооперативен модел на живеење. Стремежите што Нути ги опишува допираат директно до важноста на оваа опширна теориска дебата, и неговата пресметка го поттикнува социолошкото прашање од фундаментално значење, кое наоѓа одзив во дискусијата на Гањон (Gagnon) за филозофијата на Католичките служби за помош: ако агенциите на САД толку многу го истакнуваат индивидуалното сфаќање како пат до просперитетно општество, кое е значењето на општото добро.

Пол Нути

КОН РЕФЛЕКТИВНАТА ПРАКТИКА: РАЗБИРАЊЕ И ПРЕГОВАРАЊЕ ЗА ДЕМОКРАТИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Вовед

Овој текст се однесува на мојот личен процес на стекнување знаење како практикант во демократскиот развој, со акцент на моето лично искуство во Македонија од 2000 до 2002 година. Започнав со став дека значењето на поимот демократија не е фиксирано, туку дека има многубројни конструкции, зависно од локалниот контекст, и се впуштив во истражување на резултатите од таквите погледи во реалниот свет. Ќе докажам дека практикувањето на демократскиот развој најдобро може да се разбере како континуирано преговарање меѓу институционалните, идеолошките и личните стремежи што многу повеќе наоѓаат израз во она што е транзициски културен контекст отколку во она што не е. Читателите може да забележат дека коментарите не се држат до академскиот стил: тоа е лично изразување на впечатоци за кои се надевам дека ќе расветлат некои сомнежи вклучени во остварувањето на целта за проширувањето на демократијата преку културните граници.

1. Лична конструкција

Во Македонија пристигнав со длабока лична конструкција за значењето на демократијата и животот во демократско општество. Оваа конструкција беше ограничена, емотивна и, несомнено, упростена. Но

беше моја, и кога ги презедов обврските на работното место директор на ниво на држава во ИТЗ – Македонија во мај 2000 година, сфатив дека јас бев во позиција да го споделам својот увид и убавината на демократијата со жителите на Македонија. Веројатно ова беше наивно, но искрено.

Демократијата во мене заживеа во текот на 90-тите години на 20 век. Студирав антропологија и го прифатив гледиштето дека културата е важна движечка сила во светот. Неодамна дојдов до уверување дека антрополошкиот поглед на демократијата – етнографското проучување на моќта на релациите, жителството, неформалните институции и дискурсот – може да го подобри нашето гледиште за ширењето на демократските процеси низ светот. Растечката плима од оптимизам, создадена на крајот на Студената војна, создаде нови струки во оваа насока и ми го покажа она што, во антрополошката терминологија, може да се нарече „откровителни настани“ (revelatory incidents) (Fernandez 1986: xi). Прво, кон средината на 90-тите години на 20 век, бев вклучен во масовното граѓанско движење што бараше да се формира постојан меѓународен кривичен суд за поединци обвинети за воени злосторства, злосторства против човештвото и геноцид. Иницијативата, во најголема мерка, беше водена од обични луѓе длабоко засегнати за човековите права и гневни поради кривичниот имунитет со кој деспотските водачи убиваат невини цивили. Тоа беше предводено од избран круг на здруженија на граѓани (ЗГ), веројатно совршени носители на граѓанските стремежи за демократија. Чувствувајќи дека сум особено почестен што можам да бидам дел од овие стремежи за заштита и дефинирање на стандардите за глобален правен систем, и кога во 1998 година во Обединетите нации беше усвоен Римскиот статут за формално формирање на Меѓународниот кривичен суд (МКС), а кој во 2002 година беше ратификуван од шеесеттата држава членка (овластувајќи го МКС да почне со работа), ме обзеде пријатно чувство на успех. Глобалниот демократски процес во кој јас играв мала улога постигна историска придобивка.

Второ, во 1997 година, во текот на првите локални избори во Босна, работев како набљудувач на изборите во босанскиот бегалски камп во Хрватска. За мене беше откровение кога еден стар човек, тетеравејќи се, дојде до моето биро и, без да проговори, бавно стави пред мене четири превиткани црно-бели фотографии. Тоа беа фотографии од неговата сопруга и децата, сите убиени во војната. Потоа со напор и со помош на преведувач ми рече дека гласал на изборите затоа што мирот и демократијата биле сè за што тој живеел. Останав скаменет и без зборови. Не знам дали јас и тој споделувавме иста визија за значењето на демократијата; не знам дали тој целосно го разбираше значењето на практикувањето на правото на глас. Но во тој миг почувствував чудесна поврзаност со него, која ги премести нашите културни, генерациски и

економски јазови. Фактот дека овој трауматизиран бегалец, кој изгубил толку многу, си направил пат до гласачкото место, искористувајќи ја слободата да го изрази сопственото мислење и да покаже интерес за различностите, нè зближи како граѓани во истото глобално движење.

2. Справување со институциите

Ова, значи, беше багажот што го носев со мене кога дојдов во Македонија: лична конструкција за демократијата, која извираше од моменталната инспирација и можноста создадена преку демократските идеи и која беше поттикната од демократските идиоми што ми беа познати – подемот на демократијата во светот, нејзините историски корени и нејзината привлечна моќ. Влегувањето во световите на ИТЗ и УСАИД ми откри нови филтри низ кои почнав да ја гледам мојата сопствена перспектива за демократскиот развој. Овие филтри од самиот почеток беа појдовна точка во обликувањето на моето сфаќање на случувањата во Македонија.

Светот низ документи

Пред да можам да ја сподела својата визија со некого, бев замолен да се запознаам со низа документи, од кои три ги сметав за „фондациски“ документи, клучни за оформување на моето сфаќање на она што треба да се оствари во следните две години. Веројатно уште поважно е што овие три документи отсликуваа сложена слика на демократскиот контекст во Македонија. Тие обезбедуваа толкување на скорешниот политички развој, речник за вклучување во дискусии за текот на демократската транзиција и препорачани насоки што ги опишуваа демократските придобивки до кои треба да се дојде преку нашите интервенции. Накратко, овие документи – два од УСАИД, со детали за стратешката насока на агенцијата, и еден од ИТЗ, што ја отсликуваа ПДС што требаше да ја водам – ја обележаа втората точка во мојот личен процес на учење: тие поставија рамка низ која можев да почнам да ја следам ситуацијата во Македонија.

Првиот документ на УСАИД го опишуваше статусот на граѓанското учество во Македонија во следните сурови изрази:

„И покрај донесувањето на нов устав во 1991 година и подзаконски акти за спроведување на уставните одредби, продолжува недовербата на граѓаните во владата. Фрустрацијата и растечката апатија, особено во руралните средини, е широко распространета, затоа што луѓето не гледаат излез од нивните проблеми“.

Во однос на граѓанското општество беше наведено:

„Здруженијата на граѓани ќе играат клучна улога, но сè уште се во зародок, и мора да се надмине цинизмот на населението кон овие здруженија и да се работи здружено... [ЗГ] покажаа напредок од прогласувањето на независноста во 1991 година, но потребно е повеќе да се работи пред да поверуваат луѓето дека овие ентитети може да бидат совесни и одговорни за сопствените задачи“ (USAID 2000).

Читајќи ги овие пресметки, се навраќам на размислувањето дека ИТЗ доследно ќе продолжи да ги вклучува пасивните предели, да поттикнува поголема доверба меѓу граѓаните и владата и да ја поттикне заедницата на ЗГ што едноставно има потреба од поголема поддршка. Беше лесно и привилегирано да се замисли скокот од истакнувањето на проблемот до идеалното решение.

Предлогот на ИТЗ покажуваше повеќе детали за македонската заедница на ЗГ, истакнувајќи ги и надворешните референтни точки и некои домашни детали:

„Индексот на граѓанското општество за 1998 година покажуваше дека Македонија напредувала до ниво 2 во развојот, слично како и Албанија, Хрватска, Казахстан, Литванија и Украина, но пониско од Бугарија, Грузија, Киргистан, Романија и Русија, а далеку зад водечките држави Чешка, Унгарија и Полска“ (ISC 1999)⁵.

Предлогот продолжуваше со забелешките:

„Често постојат неколку слични организации во една заедница, кои ја одразуваат етничката поделба на македонското општество. На пример, во една заедница може да постојат македонска,

---

⁵ Тука треба да се истакне дека „ниво 2“ упатува на „средно ниво на транзиција“, фаза во континуумот од три нивоа на развој на ЗГ, на кое му претходи фаза на „рана транзиција“ и му следи „фаза на консолидација“. Годишниот Индекс на граѓанското општество го категоризира невладиниот сектор во земјите во транзиција во една од овие фази во зависност од неговиот кумулативен збир во седум димензии: правно опкружување, организациски капацитети, финансиска одржливост, застапување, услуги што ги нудат организациите, инфраструктура на ЗГ и претстава во јавноста. Оттука, македонскиот невладин сектор е окарактеризиран како бавнодвижечки од рана транзиција кон фаза на средна транзиција.

албанска и турска група на жени и сите да работат одвоено на слични проблематики. Огромно мнозинство ЗГ се институционално слаби, а неколку имаат професионална управа што се темели на волонтерство во речиси сите активности“.

Повторно се навраќам на брзото движење во моделот за краткорочни решенија на проблемите. Секако, Македонија можеше да се позиционира повисоко во Индексот на граѓанското општество. Изградбата на капацитетите и консолидацијата во заедницата на ЗГ изгледаа како целосно разумен предлог; требаше само малку да се научи за градењето коалиции. Пред да се консултирам со некој член на македонскиот граѓански сектор, широки цели за изведување – сугерирани во овие фондациски документи – веќе почнаа да се формираат во мојот ум.

Овој документ, исто така, нудеше препорачлив план за понатамошните чекори. УСАИД го сугерираше следното:

„Помагањето ... на ЗГ да станат поорганизирани и пососредоточени на заедницата ќе овозможи да се разрешат пречките и да се намалат контрапродуктивните 'етнички' политики и личните националистички интереси... Групите во локалните заедници што се здружуваат во грасрутс-организации (grassroots organizations) (поефикасно ќе влијаат на донесувањето одлуки во рамките на јавната политика кога ќе почнат да формираат коалиции за застапување на национално ниво“.

Завршуваше со заклучокот:

„За да се сврти јавноста кон ЗГ како носители на промени, УСАИД ќе им помогне на ЗГ да воспостават успешни модели за одговор на потребите на своето членство и на потребите на заедницата, но и да ги направат потранспарентни своите финансиски процеси и процесите за донесување одлуки“ (USAID 2000).

Категориите и речникот за успех што сакав да ги усвојам помагајќи го воспоставувањето на демократската иднина за Македонија беа поткрепени со она што го прочитав. Општо земено, се покажа дека во круговите на УСАИД постои општа согласност за тоа кои се демократските „дефицити“ во Македонија (отуѓено и поделено граѓанско општество, слаби управни институции) и каде треба да биде насочена помошта (здруженија на граѓани, Собрание на РМ, локална самоуправа). „Архитектурата“ на предвидената демократска

трансформација во Македонија изгледаше како да е под контрола или, како што беше потенцирано во еден од документите на УСАИД, „САД во голема мерка имаат подрачје [за демократска помош] само за себе“ (2000). Навистина, ова е случај каде што демократското портфолио на УСАИД беше најамбициозно и добро позиционирано, со најмалку девет партнери во реализацијата (ИТЗ, Национален демократски институт, корпорацијата Развојни алтернативи, Меѓународна фондација за изборни системи, Меѓународен одбор за истражување и размена, Светско учење, корпорацијата Луис Бергер, Американска правна асоцијација – Правна иницијатива за Централна и Источна Европа и Ленд О’Лејкс), кои раководеа со сложени програми обработувајќи разновидни аспекти на демократизацијата.

Институционални потврди

Третата точка на мојот личен процес на учење во Македонија во основа беше логично продолжение на втората точка, затоа што, поради мојата позиција во УСАИД како шеф на оддел (Chief of Party) и во ИТЗ – Македонија како директор на ниво на држава, јас бев целосно одговорен пред овие две институции. Според тоа, институционално бев обврзан да ги прифатам филтрите на овие две институции и да ги усвојам филозофиите и мандатите на УСАИД и ИТЗ за да дејствувам ефикасно во двете орбити и да ја спроведувам ПДС. Ова наметнуваше значителна инвестиција на време и енергија за три приоритети: прво, да се изготви работен извештај без грешки за да го истакнам мојот кредибилитет во УСАИД – Македонија и да ја унапредам целокупната стратегија на мисијата за демократска помош; второ, да се демонстрира административното и стратешкото управување на ПДС на ИТЗ и да се претстави ИТЗ пред владата и граѓаните на Македонија; и трето, да се најде заедничка основа меѓу задачите на УСАИД – Македонија, дизајнираната програма и начинот на реализација на ИТЗ и аспирациите на партнерските организации опфатени со програмата. Опсегот на овие приоритети бараше од мене да се претворам, прво и пред сè, во администратор што управува со задачите. Мојот антрополошки интерес за културата, како што беше во 90-тите години на 20 век, набргу стана секундарна грижа, затоа што очекував дека работата на спроведувањето на овие програми ќе ми одземе најмногу од времето.

Бргу бев вовлечен во културата на одговорност кон меѓународната помош на САД, онака како што беше дефинирана според Актот за успесите остварени како резултат на владините активности (Government Performance Results Act) од 1993 година (US OMB 1993). Работата на УСАИД на ниво на теренска мисија е водена од збир на стратешки задачи (СЗ) кои се проверени и усогласени во групи од

петгодишни интервали. Стратешките задачи се, едноставно кажано, опширни изјави за целта што кореспондираат со тоа што конкретната мисија има намера да го постигне со инвестиции во период од пет до десет години. Демократската програма на УСАИД во Македонија беше структурирана во СЗ 2.1, насочена кон „Зголемување на учеството на граѓаните во донесувањето одлуки за политиката и економијата“ (Increased Citizen Participation in Political and Economic Decision-Making) и СЗ 2.3, насочена кон „Подобрување на ефикасноста, одговорноста и ангажираноста на локалната власт“ (More Effective, Responsive and Accountable Local Government) (USAID 2000). Како една од четирите организации за спроведување на компонентата СЗ 2.1, за нејзин успех ИТЗ требаше да постигне резултати во три специфични области:

- подобрена финансиска одржливост на здруженијата на граѓани
- подобрена и подемократска управа во здруженијата на граѓани
- поефикасно застапување во здруженијата на граѓани.

Јас требаше да ја надгледувам фазата 3 од ПДС, програма финансирана од УСАИД и спроведувана од ИТЗ, со следните задачи: создавање на поголемо учество на гласот на граѓаните во донесувањето одлуки за јавната политика преку учество во здруженија на граѓани; подобрување на капацитетите за застапништво и создавање коалиции кај здруженијата на граѓани, кои ќе ја поддржат јавната политика заснована на отворен и транспарентен процес на донесување одлуки низ учество; и овозможување показни модели на успешна граѓанска, владина и стопанска соработка за идентификување и справување со локалните економски, еколошки и социјални проблеми.

Очигледно, структурата на стратешките задачи создаваше значителен притисок за добивање резултати. Со оглед на тоа што податоците од резултатите од мисиите на УСАИД низ целиот свет се користат за да се оправда и одобри понатамошното финансирање од Конгресот на САД за секоја фискална година, организациите што ги спроведуваат програмите, како што е и ИТЗ, имаат постојана потреба да докажат дека нивните активности имаат влијание – во случајот со ПДС во Македонија, изградба на компетентни здруженија на граѓани и унапредување на СЗ 2.1. Накратко, ова беа институционалните задолженија од УСАИД што ја движее оваа конкретна линија за работа врз демократскиот развој во Македонија.

Тоа беше соочувањето со овој притисок, и изгледа дека идеализмот што ме одржуваше во текот на 90-тите години на 20 век се судри со мојата улога на администратор. Дизајнирана од УСАИД и ИТЗ, работната рамка за показателите во однос на резултатите и изведбата, на пример, претставуваше огромен товар за да можат поддржаните

здруженија на граѓани да го постигнат она што беше означено како „процесни резултати“ – такви се *податоците што го потврдуваат спроведувањето (data confirming implementation)* на активностите од ПДС, како што е бројот на формирани коалиции, бројот на здруженија на граѓани што се занимаваат со јавно образование или бројот на здруженија на граѓани што ги прошируваат сопствените извори на финансирање. „Резултатите од дејствувањето“, како што е коалицијата на здруженија на граѓани што помагаат во преминот на законодавството или здружението на граѓани што преку соработка со локалната власт овозможи услуги во јавниот превоз за хендикепирани лица, беа со понизок приоритет. Значителен дел од *процесот* за известување бараше од поддржаните здруженија на граѓани често да се оддалечуваат од својата главна мисија за да имаат поголемо *влијание*. Дали ја правевме вистинската работа?

Но сепак, порадикално беше прашањето дали воопшто треба да го правиме тоа. Прво, тоа придонесуваше за повремени отежнати релации меѓу ИТЗ и локалните здруженија на граѓани, преку кои сфативме дека врз нив вршеше притисок за квантитет. На подлабоко ниво, сепак, тоа не се согласуваше со моите сфаќања дека демократската трансформација е срцевината на човековата организација. Како што е истакнато претходно, демократијата во мојот ум беше ориентација, состојба на постоење и категорија за сфаќање на светот. Но, иако табеларните податоци собрани врз основа на показателите за изведбата веројатно беа корисни на одредено ниво, изгледаше дека тие се претесни за да ги опфатат квалитативните аспекти од транзицискиот контекст – како, на пример, што го натерало некого да волонтира во некое здружение на граѓани или зошто градоначалникот на Дебар сметал дека треба да поминува повеќе време со жителите на општината. Како придобивка од ова, мојот процес на учење како практикант на демократијата беше под искушение на постереотипната концептуализација на демократскиот развој заснована врз институционалните приоритети на УСАИД.

Мојот втор институционален идентитет, како директор на ниво на држава во Институтот за трајни заедници, ми понуди поинаква рамка за демократскиот развој на Македонија. ИТЗ имаше големо искуство за развој на животната средина/заедница и беше една од првите странски организации што започна партнерски однос со заедниците во Источна Европа по 1989 година, посочувајќи ги сериозните проблеми што ја засегаат животната средина. Градењето цврсти, одржливи заедници со капацитет, посветеност и соработка во решавањето на проблемите и донесувањето одлуки беше еден од главните фокуси на ИТЗ. Спротивно на другите организации за демократски развој, кои цела на законодавството, судството, политичките партии и изборните процеси,

ИТЗ стави приоритет на вклученоста на граѓанството како клучна за зајакнувањето на демократијата. Така, во Македонија, стремежот и стручноста на ИТЗ беа насочени кон работа во локалните заедници, особено на прашања што ја засегаат животната средина. Спроведувајќи ја ПДС, почнувајќи од 1995 година, ИТЗ овозможи обука, техничка помош и средства за повеќе од 100 здруженија што се занимаваа(т) со застапување и овозможување услуги, а поддржуваше партнерство меѓу здруженијата на граѓани, стопанските претпријатија и општинските власти за подготовка на акциони планови за заштита на животната средина (детални, долгорочни планови со приоритети за животната средина засновани на потребите на локалното население) (ISC 2001). Во мај 2000 година требаше да почне спроведувањето на нивната трета двегодишна фаза, со понатамошно проширување на јадрото на овие програми (ISC 2000). Сфатив дека основната филозофија и практичниот пристап на ниво на заедница добро се совпаѓаат со мојата лична визија за демократијата, што ја охрабри организацијата успешно да ги приспособи сопствените активности кон форматот зацртан од УСАИД.

Мојата улога, онака како што ја видов, беше да го најдам она што замислував дека треба да претставува симетрија меѓу стратешките задачи на УСАИД – Македонија, пристапот на ИТЗ и аспирациите на заедницата на локалните здруженија на граѓани. Сериозно ја сфатив оваа задача и се нафатив да ги обединам трите демократски насоки за да добијат колку што е можно поголема заедничка основа и насока. Ова не беше секогаш лесно. Составен дел од мојот личен професионален раст беше да научам како и кога да преговарам со УСАИД за прашањата засегнати со програмата, убедувајќи ја нивната канцеларија во Скопје дека институционалните императиви на УСАИД се вградени, и покрај филозофските и/или оперативните разлики што можеби постоеја.

Справување со асиметријата

Примерите за оваа потреба за преговарање изникнаа околу програмата за финансирање, клучна компонента во дизајнот на ПДС, која овозможуваше финансиска поддршка за широк спектар македонски здруженија на граѓани вклучени во нагласувањето на потребите на заедниците, на некој начин за зајакнување на граѓанскиот сектор или за промовирање на демократските институции и граѓанското учество во јавната политика. За ИТЗ, програмата за финансирање беше одличен начин за „демократизација на доделувањето на средствата“ или за „распределбата на богатството“ така што повеќе здруженија засновани во заедниците можеа да добијат поддршка. За УСАИД, програмата беше флексибилен извор на финансии што можеа да бидат канализирани кон непланирани активности со релативно кратка процедура. УСАИД,

најмалку двапати, побара од ИТЗ да издвои средства од програмата за финансирање на здруженија за многу специфични цели: да ги вклучи во активности за обука и мобилизација на гласачи како подготовка за локалните избори и да ја олесни координацијата на активностите меѓу здруженијата на граѓани што се занимаваа со миротворство и меѓуетничка соработка во текот на вооружениот судир во Македонија во 2001 година. Секако, финансиите беа искористени за добри намери, но не е сигурно дали ИТЗ ќе ги насочеше на истиот начин ако задржеше целосна надлежност над тие средства. Во овие случаи ние попуштивме пред желбите на УСАИД и тактички предадовме дел од капацитетите за планирање на активности за демократски развој во согласност со моите лични – и со принципите на ИТЗ.

Во однос на последиците од Охридскиот рамковен договор од август 2001 година, со кој заврши борбата меѓу македонските власти и албанските бунтовници, јас појдов во поинаква насока. Евакуиран во Софија, Бугарија, во екот на вооружениот судир, јас оддалеку управував со редуцираната ПДС. Таму сфатив дека постои директива од УСАИД – Вашингтон за итна промоција на Рамковниот договор пред македонската јавност за да се осигури добро разбирање на условите и, на тој начин, да се поедностави намалувањето на тензиите. Набргу потоа, УСАИД – Македонија бараше од мене да обезбедам соработка со сите здруженија, партнери на ИТЗ, расположени да преземат улога на промотори. Самоиницијативно се спротивставив на ваквото барање: ИТЗ остана целосно независен и посвети огромна енергија за да ги охрабри партнерските здруженија да останат јавно неутрални и посветени на својата работа и да избегнуваат да бидат вовлечени во политиките и насилството од тој конфликт. Потпишувањето на Рамковниот договор испровоцира силно јавно чувство дека тој договор е погрешен и дискриминаторски (Nikolovska and Siljanovska-Davkova 2001). Почувствував дека со регрутирање на здруженијата, партнери на ИТЗ, во продавањето на она што од многумина беше оценето како неприфатлив договор ќе го ставиме под голем ризик кредибилитетот на ИТЗ и на партнерските здруженија. Консултациите со раководството на ИТЗ и со вработените во ИТЗ – Македонија ги потврдија моите претпоставки, и јас го известив УСАИД дека ИТЗ не е подготвен да помогне во иницијативата за релации со јавноста во име на Рамковниот договор. Со голема заслуга од УСАИД, оваа одлука беше почитувана, и ниту ИТЗ ниту неговите партнери не учествуваа во овие активности.

Во овие примери УСАИД и ИТЗ го конструираа македонскиот контекст низ своите институционални филтри. Концептуализацијата на планирањето на демократската помош и оперативното донесување одлуки, собирањето и дистрибуцијата на информации и дефинирањето на политики беа водени, пред сè, од институционалните дефиниции за

нивните лични идентитети и функции, како и од нивните концепти за одговорностите. Овие институционални филтри, исто така, го обликуваа нивното сфаќање за македонското општество и култура и, врз основа на тоа, нивните идеи за тоа какви интервенции се најсоодветни за македонскиот граѓански сектор. Тоа што навистина се случуваше во Македонија беше помалку важно за нив, а како резултат на тоа – и за мене. Како администратор, јас бев многу попосветен на ефикасното услужување на нашите партнерски организации, работејќи во соработка со УСАИД, одржувајќи го моралот на локалниот персонал во ИТЗ и одржувајќи ја одличната репутација на ИТЗ во Македонија.

3. Сите политики се локални

Според институционалните (УСАИД и ИТЗ), контекстуалните (вооружениот судир) и личните (моите ограничувања како демократски практикант/аналитичар) околности, кои заедно го дефинираа оперативното опкружување при работата на ПДС, не е чудно што многу често ми претставуваше тешкотија да ги искористам моите антрополошки вештини во „разбирањето“ на Македонија. На многу начини, моето сфаќање за јавниот живот во Македонија беше ограничено поради фактот што поголемиот дел од времето престојував во Скопје, гравитациски центар за политичката управа и јавната администрација во земјата. „Врамувачите“ на политичката дискусија, како што ми беше познато – владата, собрание, политичките партии, медиумите, меѓународните организации како НАТО, ЕУ и ОБСЕ, кругот на донатори (вклучувајќи ја мојата врска со УСАИД) и мојата лична мрежа составена од локални и странски колеги (вклучувајќи ги четиринаесетте посветени, прекрасни млади луѓе вработени во ИТЗ) – беа сместени во Скопје. Оваа орбита го сочинуваше примарниот извор на информации и известување додека живеам и работам во Македонија и ги обликуваше моите погледи на многу високо ниво.

Како и да е, јас често патував надвор од Скопје во посета на партнерските здруженија, за отворањето на проектите, како набљудувач на обуките на ИТЗ, на средби со претставници од општините и за да држам говори на општинските средби. Овие интеракции беа откровение и уживање од многу причини: топлото добредојде со кое ме пречекуваа во македонските рурални заедници како некој вид странски „достоинственик“, искрената радост на здруженијата што прв пат добиваа средства при можноста да покажат и раскажат со што се занимаваат, можноста да се запознаам со раководителите на партнерските организации итн. Но оваа интеракција беше ограничена поради други фактори како недостиг на време, ограничени можности за патување поради вооружениот судир, некаква обредна природа на моите

посети и социокултурни и протоколарни прилики, кои веројатно ја ограничуваа конверзацијата. Несреќна околност за мене беше што ретко чувствував дека правилно културно ги „читам“ конструкциите за моќ, граѓанскиот и демократскиот дискурс што преовладуваат надвор од Скопје, а тоа секако влијаеше на моите обиди да ја сфатам Македонија.

Заради тоа настојував целосно да ги разберам значењата поврзани со настаните на терен или определени од нив, во и надвор од Скопје. Без ова разбирање, јас ретко кога бев уверен дека можам искрено да ги обединам локалните гледишта со институционалните императиви на УСАИД и ИТЗ. Бев подготвен на тоа, но никогаш не бев сигурен дали моите обиди се успешни.

Расцепена политичка култура

Како практикант на демократијата и антрополог, неколку работи ме интересираа повеќе отколку стекнувањето на барем некое чувство за политичката култура во Македонија. Навраќајќи се на мојата лична конструкција за демократијата, два елемента секогаш ми изгледаа основни за постоењето на демократска политичка култура: 1) заеднички концепт за тоа што се подразбира под „општо добро“ и 2) раководство подготвено да одговори на интересите на јавноста. Овие два „барометри“, се разбира, се субјективно дефинирани, нецелосни, случајно избрани и речиси немерливи. Сепак тие одсвонуваат секогаш кога размислувам за значењето на демократската политичка култура. Понатаму, тие изгледаат доволно флексибилни да опфатат широк спектар од културни конструкции и значења.

Во Македонија беше многу тешко да се обезбеди консензус околу значењето на поимот „општо добро“ затоа што имаше огромни разлики во гледиштата на кои наидов меѓу луѓето од политичката елита (не само, но повеќето во Скопје) и обичните луѓе (не само, но повеќето надвор од Скопје). Од една страна, во елитните политички кругови изгледаше како да има единствен фокус на распределбата и пристапот до јавните добра (на пример: владините приходи) и меѓународните донации. Министерствата, политичките партии, професионалните друштва/мрежи, деловните интереси и други ентитети често се бореа за позиција во поглед на распределбата на владиното азно или за обезбедување финансии од донаторите. Ова лесно може да се прифати како безопасно, со исклучок на фактот дека двата задолжителни извештаи напишани меѓу 2000 и 2002 година (првиот за проценката на демократијата спроведена од УСАИД и вториот како документ за корупцијата составен од Меѓународната кризна група), како и многу македонски граѓани посветуваа внимание на постоењето на огромен број мрежи за поддршка низ кои беа канализирани јавните добра (и

повремено, финансиите од донаторите) (ICG 2002; USAID 2000). Научните собири и општите интеракции во естаблишментот на политичката елита речиси секогаш водат кон заклучокот дека поединците од ова опкружување се прашуваат себеси „што можам да добијам“ наместо „како можам да придонесам“. Според тоа, воопшто не можеше да се забележи дека политичката елита дејствуваше во името на чесно искористување на јавните добра. Овој впечаток изразено се потврдуваше во повеќето од моите средби.

Сепак, изгледаше дека обичните жители во помалите места имаат поцврста концепција за општото добро иако се чинеше дека избледува со стагнирањето на македонската економија и со разгорувањето на вооружениот судир. Многу луѓе од руралните краевина на Македонија зборуваа за „старите времиња“ од поранешна Југославија, кога имало стабилност, хармонија и економска сигурност и, најинтересно, кога некој (на пр.: владата) се грижел за нив. За нив општото добро се вртеше околу семејството, сигурната работа, заемната помош и споделувањето на југословенското (релативно) големо богатство. Зголемувањето на јавните добра значеше да се има перспектива за формирање семејство, да се учествува во животот на заедницата и да се живее удобно. Дури и по распаѓањето на Југославија ова значење за општото добро продолжи да постои за жителите на руралните деловина од Македонија. Според нивното гледиште, владата треба да направи сè за да ја обнови ваквата состојба во државата. Колку што овие гледишта не се согласуваа со мојата лична конструкција за демократска политичка култура (и со институционалните императиви на УСАИД и, до некаде, на ИТЗ), тие одразуваа поинаку поставена граница меѓу јавните и приватните сфери – конкретно, владата беше, во значителна мерка, одговорна за создавање силни заедници што ги унапредуваат и јавните и приватните интереси.

Различната претстава за општото добро делумно ги објаснува огромните тешкотии со кои многу донатори се соочуваа при помагањето на коалициите (пред сè, меѓу здруженијата на граѓани и други приватни ентитети) за да ја унапредат јавната политика или јавните иницијативи на терен. На почетокот на 2002 година, на пример, како подготовка за собраниските избори, за две спротивставени коалиции на здруженија на граѓани се покажа многу проблематично да формираат сојуз што ќе им служи на гласачите во Македонија. На дело се покажа фракционерството *во* и *меѓу* коалициите, стимулирано со несогласувањата околу тоа кое здружение ќе има „водечки“ статус и на тој начин ќе биде примарен примател на финансиските средства. Ниту една коалиција не изгледаше расположена да се фокусира на заедничката цел – следење на спроведувањето на изборите – наместо да ја троши енергијата на борба за примарна позиција. Имаше, се разбира, обратни примери: две други

здруженија на граѓани (здружение за заштита на потрошувачите и група за застапување на младинските права) беа многу успешни во заедничкото создавање на широк сојуз на здруженија на граѓани, општински канцеларии, стопански и други ентитети во развивањето на нивните зацртани кампањи, досегнувајќи до Собранието на РМ. Но, претходниот образец беше многу поприсутен. Присеќавајќи се, верувам дека динамиката на коалициите не беше водена само од пристапот до ресурсите туку, исто така, и од долгогодишни лични пријателства, ривалства и антагонизми, кои може да се разоткријат со антрополошки проучувања.

Во областа на лидерството, слично на понапред изложеното, беше тешко да се разграничат многу од вложувањата во јавните интереси. Моите впечатоци (во светлината на моите предрасуди, споменати претходно) беа дека управувањето во Македонија – *лидерството* – е конструирано на начин непрacticен за демократската култура што ја вреднува партиципацијата. Лидерството често изгледаше дека е раководено од забележлива употреба на авторитет и позиција на моќ; навистина, лидерите во Македонија – без разлика дали се од владата, стопанството или од граѓанскиот сектор – беа оска околу која сите ентитети се вртеа или не се вртеа. Лидерските структури во сите институционални околности се стремее да бидат хиерархиски и цврсти, и беше вообичаено ништо да не се случува без одобрение или знаење на лидерот. Изгледаше дека е исклучително важно за лидерите во Македонија да ги „контролираат“ случувањата и да бидат јавно препознаени како луѓе што се родени за таа работа. Лидерските позиции овозможуваа пристап до центрите на моќ и до масивните мрежи за покровителство споменати претходно, од кои ниту едно не беше неопходно за унапредување на јавните интереси. Успешен пример за лидер во Македонија беше една харизматична личност со добри политички врски, поставен на позиција да биде одговорен за нешто што се нарекуваше Фонд за животна средина. Фондот требаше да претставува распределувач на илјадниците долари владини донации наменети за иницијативите за конзервација управувани од еколошките здруженија и други јавни/приватни ентитети. Кога ова лице беше поставено за директор на фондот, тој стана клучен играч на меѓународната линија за прием и доделување на средствата, самостојно безмилосно одредувајќи кое здружение ќе добие средства, а кое нема, а без соодветен процес на поднесување на барањата за доделување средства. Во неговите интеракции со странците и со месното население, исто така, тој јасно покажуваше дека има контрола врз овие средства и дека е во позиција да одредува кои организации се прифатени, а кои не. Тој многу ретко ја коментираше потенцијалната вредност на фондот за квалитетот на животната средина во Македонија. Повеќе зборуваше за

неговата моќ и за опстанување со помош на покровителство (на пр. нудејќи донации на организации чии политики беа во согласност со него и со неговата партија). На крајот, фондот никогаш не допре до целта затоа што средствата никогаш не беа материјализирани. Колегите со жалење забележуваа дека средствата беа навистина соодветни, но тие ретко, ако воопшто некогаш, стасуваа до еколошките здруженија.

Понижувачкиот однос од ова лице не беше единствен. Избраните политички водачи во Македонија јавно ги критикуваа здруженијата на граѓани, особено кога ќе забележеа дека здруженијата стекнале кредибилитет, доверба или влијание меѓу граѓаните. Нивниот критички однос најчесто се отелотворуваше преку поставувањето на едно едноставно прашање пред јавноста: „Кој ги избрал нив (на пр. здруженијата на граѓани)?“. Овој пример на многу нивоа влијаеше екстремно фрустрирачки: ја одразуваа чудната потреба политичките лидери да ги контролираат настаните и ја нагризуваше самодовербата на истакнатите лидери на здруженија на граѓани. Како дополнување, ваквиот критицизам послужи за понатамошно засилување на климата на антагонизам, претворајќи го просторот на граѓанското општество во продолжение на актуелните политики. ИТЗ повремено добиваше телефонски повици од гневни директори на здруженија на граѓани одбиени за финансирање, кои се закануваа дека ќе му пренесат на пријателот на министерот да го натера ИТЗ да понуди донација за нивното здружение. Карактерот на овие закани овозможи поглед во добро вкоренетиот лидерски однос, кој малку направи за зајакнување на демократската политичка култура, но имаше огромен придонес за нејзино инхибирање.

Донатори: раздели па владеј

Меѓународните донатори, некој може да помисли, имаа моќ да ја изменат динамиката на граѓанскиот сектор во Македонија. Имаа, но не секогаш во позитивна насока. Концентрацијата на донаторите, охрабрувајќи разновидни програми и неусогласени нивоа на финансирање, ја достигна својата кулминација во периодот од 2000 до 2002 година, кога однесувањето на локалните здруженија на граѓани забележливо повеќе беше обликувано од трагањето по богати фондови отколку од нивната сопствена мисија. Не беше изненадувачки што бројот на здруженија на граѓани чудесно порасна во тоа време, искушавајќи ги капацитетите на донаторите за разграничување на сериозните здруженија од опортунистите што тврдеа дека сакаат да бидат вклучени во развојот на демократијата. Како резултат на тоа, стана потешко да се насочува секторот и да се разберат мотивациите, како на здруженијата на граѓани така и на донаторите.

Општо кажано, оној дел од донаторската заедница што овозможуваше поддршка за демократскиот развој на Македонија – во кој беа вклучени Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП), Светската банка, Институтот отворено општество, Организацијата за безбедност и соработка во Европа и неколку други – беше колегијален, но многу провинциски. Штом ќе започнеше некоја програма, стануваше правило секој донатор да соработува со своето сопствено „ергеле“ од здруженија на граѓани, кои беа опсесивно чувани и чија лојалност беше наградувана од донаторите. Декларативната согласност на донаторите за соработка во рамките на секторот сепак изгледаше убедливо, а визијата за разумен, интегриран граѓански сектор секако беше приоритет на донаторите. Но, имаше некаква препознатлива конкурентска аура меѓу донаторите што поддржуваа демократски развој, чудна, нескриена, не толку скришна желба да се работи со најуспешните, најпознатите или највлијателните здруженија на граѓани. Сомнежите се зголемија кога се дозна (Македонија е многу мало место, а заедницата на донаторите е уште помал круг) дека едно здружение од едно донаторско „ергеле“ имало средба со друг донатор. Стварноста беше таква што многу здруженија беа во позиција да бираат меѓу донаторите од кои ќе бидат финансирани, а ваквите односи беа вообичаени.

Два кратки примери можат да дадат појасна претстава за оваа чудна појава во заедницата на донаторите. Полио плус, застапничка група што ги промовира правата на хендикепираните лица, се појави на граѓанската сцена во текот на подготовките за локалните избори во 2000 година. ИТЗ ѝ понуди на оваа организација донација за да спроведе иницијативи за образование за гласачите. Полио плус спроведе прекрасна кампања, која предизвика поширока јавна свесност за пречките на патот до политичка партиципација со кои се судираат припадниците на заедницата на хендикепирани лица во Македонија. Групата, на почетокот дел од ергелето на ИТЗ, стана многу популарна кога кампањата беше прифатена во јавноста, и не требаше долго време Полио плус да го привлече вниманието на други донатори, како што е Британската амбасада. Иако ИТЗ беше задоволен од успехот на групата, ние никогаш не почувствувавме дека нашата сопственост – реална или замислена – врз Полио плус беше загрозна. ИТЗ, исто така, се грижеше за тоа што Полио плус немаше доволно капацитети да го апсорбира бранот од донаторски средства и за потребата од поголема обука/техничка помош од ИТЗ. Накратко, чувствителноста на ИТЗ поврзана со неговото „ергеле“ од партнерски здруженија на граѓани беше високо регулирана, исто како и онаа на другите донатори. Нашиот интерес беше да бидеме забележани како инкубатор на Полио плус.

Второ, повремени донаторски средби организирани од УНИЦЕФ беа пример за провинциските ставови на донаторите.

Наречени средби за „размена на информации“, овие состаноци беа обид да се натераат донаторите да ги идентификуваат своите партнерски здруженија за да се избегне преклопувањето. УНИЦЕФ имаше намера да подготви општ „преглед“ за тоа кои здруженија какви проекти/програми спроведуваат, во кои сектори и од кои донатори се финансирани. Овој труд не водеше никаде одредено затоа што многу донатори не сакаа да ги откријат своите партнери поради стравот дека нивните „ергелиња“ ќе бидат преземени. Немаше ништо подмолно или непријатно на овие средби; тие едноставно беа непродуктивни. Тие ја потврдија непријатната динамика меѓу донаторите, која во тоа време се зголеми со огромниот прилив на фондови за демократска поддршка.

Тоа беше мојот личен впечаток за комуникациската „пристрасност“ што постоеше во интеракцијата меѓу донаторите и македонските здруженија на граѓани. Можеби тоа ја одразуваше потребата за примена на неопходни демократски дискурси за тактички потреби од страна на овие здруженија на граѓани. Подмачкувањето на здруженијата на граѓани заслужни за поддршка од страна на донаторите често продолжуваше врз основа на тоа колку добро нивните претставници можеа да ја изразат основната демократска програма. Да расчистиме, успешноста на нивните предлог-програми беше важна, но нивните вкупни средства се зголемуваа доколку го употребуваа речникот карактеристичен за демократскиот развој (граѓанско општество, слободни и демократски избори, демократска транзиција, граѓанско учество, застапничка политика, лобирање итн.). За здруженијата од ова опкружување беше рутина да го привлечат вниманието на донаторите со вешто изведување на демократскиот танц, заведувајќи ги (особено ако имаа усовршено владеење на англискиот јазик) со одлична фразеологија и демократски иницијативи што имаа креативен призвук. Аспектот на изведбата ги стави донаторите во невообичаена положба: импресионирани од нашите сопствени идиоми и конструкции за демократијата, но помалку наклонети да копаат подлабоко за локалните конструкции. Како група, донаторите за демократска помош не беа секогаш *отворени* за алтернативните идеи или не им посакуваа *добредојде* на локалните „сфаќања“ за тоа што значи демократијата *за Македонија*. Поради тоа, многу донатори избраа „да не ја брануваат водата“ и беа расположени да продолжат само врз основа на нивните институционални императиви и нивните демократски програми.

Една интересна и многу поучна илустрација за тоа како заедницата на донаторите можеше повремено да направи пропуст за корисното партнерство со здруженијата на граѓани се случи на почетокот на 2001 година. Се сеќавам на состанокот со двајца претставници од здружение кое ѝ „служи на заедницата“ во градот

Охрид, а кои сакаа да конкурираат за средства од ИТЗ. Нивниот претходен обид да добијат средства од ИТЗ бил неуспешен, а, исто така, биле одбиени од неколку други донатори. Откако ги образложија дејностите од интерес на нивната организација (во основа, во партнерство со новоформираните локални здруженија да се посредува во релациите меѓу обичните граѓани – баратели на услуги – и општинските структури), стана јасно, барем делумно, зошто не биле во состојба да ги досегнат интересите на донаторот. Накратко, организацијата едноставно немаше капацитет или искуство да започне ваков проект и немаше никаква сличност или совпаѓање со демократските програми или концепти промовирани од донаторите. Ова здружение на граѓани не можеше да го игра демократскиот танц.

Јас, сепак, уживав во разговорот со двајцата претставници и решив да не го отфрлам нивното барање, согласувајќи се да се сретнам повторно со нив на некое место. Во меѓувреме, вработените во ИТЗ ја забележаа оваа средба и ме советуваа дека ова здружение не би требало да биде финансирано затоа што ѝ припаѓа на „старата школа“ и е водено од поранешни комунисти. Од нивна перспектива, ваква организација никогаш не може да се откаже од своето патрон – клиент, вработен со врски, педигре, и поддршката за неа нема добро да се одрази на проектот ПДС. Го зедев ова предвид, но и покрај тоа повторно се сретнав со двајцата претставници, на нивна покана, два месеци подоцна во Охрид. „Средбата“ наликуваше, во американски стил, на сала преполна со богати лобисти пред законодавецот, дополнета со ВИП-посета на религиозен фестивал, тура до неколку прекрасни православни манастири на Охридското Езеро, богат ручек во најдобриот хотел во Охрид, поздравна средба со претставници на општината Охрид и, како посебен подарок, еден воодушевувачки црно-бел портрет од поранешниот југословенски претседател Јосип Броз Тито. Ако ги оставиме настрана бесрамните обиди да се влијае врз процесот на одлучување за донациите на ИТЗ, јас со нив водев неколку восхитувачки разговори за „старите времиња“ во поранешна Југославија, кога навистина постоеле граѓански ентитети, приближно еднакви на оние што сега можат да се наречат соседски здруженија*, а кои биле активни низ целата земја. Тие групи изведувале безброј функции блиски до активностите што ова здружение на граѓани сакаше да ги преземе, служејќи, пред сè, за канализирање на комуникацијата на граѓаните со локалната власт. Иако носталгијата за овие историски артефакти беше воочлива и впечатлива, мене ми го привлече вниманието тоа што патот што тие го опишаа служел како предвесник на современите здруженија на граѓани. Овие исчезнати

---

* Авторот веројатно мисли на самоуправните интересни заедници (СИЗ-ови), кои во СФРЈ имаа позначајна идеолошка позиција (забел. на прев.).

организации изгледа дека претставувале локална конструкција на демократска институција, локален израз на демократска политичка култура – не во донаторски стил на изразување, туку, несомнено, од перспектива на овие двајца претставници на здруженијата на граѓани од „старата школа“. Тоа беше редок миг на јасност во мојата задача за усогласување на локалното значење со доминантните институционални императиви и планови за демократски развој.

Сепак, оваа организација не обезбеди поддршка од ИТЗ. Беа вклучени и други фактори, но овде ќе наведем само дека заедницата на донаторите не можеше да го прифати ова здружение (а веројатно и некои други) делумно поради тоа што не одговараше на она што донаторите го имаа поставено како вредности и приоритети. Како ретроспектива, се прашувам дали ќе можеше повеќе да се научи за локалните конструкции на моќ, граѓанство и демократија ако донаторите беа попресретливи.

4. Што навистина се случи?

Во досегашното излагање се обидов да одбележам неколку точки од мојот личен процес на учење како практикант во демократскиот развој во Македонија од 2000 до 2002 година. Во поголемиот дел бев сосредоточен на истакнување на составните елементи – предрасудите, институционалните императиви и рамките на значењата – што го обоија искуството во промовирање на демократијата во многу различен културен контекст. Иако овие увиди можеби ја допреа тежината на овој предизвик, прашањето „што навистина се случи“ не беше упатено на вистинското место. Следува моето гледиште кон ова прашање.

Кружен циклус

Во текот на мојата служба во Македонија, бев обврзан да доставувам извештаи за достигнувањата на Програмата за демократска соработка и до УСАИД и до ИТЗ, извештаи за остварените резултати. За двете институции беше важно да може да „се раскаже добра приказна“ или две приказни за влијанието на нивните заложби за развојот на демократијата во Македонија. Овие приказни беа особено корисни за потребите на односите со јавноста, бидејќи делата изгледаа хумано и покажуваа дека настануваат промени во животите на вистинските луѓе. Така, заедно со останатите вработени во ИТЗ, создадов кратки описи за партнерските проекти на ИТЗ од цела Македонија, кои ја сфатија суштината на ПДС, насочени кон „зголемување на учеството на граѓаните во донесувањето економски и политички одлуки“ (ISC 2002).

Додека прегледував некои од тие описи при подготовката на овој текст, бев засегнат од тоа како јазикот јасно ги одразува отстапувањата,

институционалните императиви и рамките во кои поединците ги сфаќаат појавите, споменати претходно. Описите беа (несвесно) изработени да постигнат неколку работи: прво, да ја опфатат инспиративната димензија за изградба на демократијата што организациите како ИТЗ ја проектираат во својата програма и пристап; второ, да се покаже дека развојот на демократијата е успешен; и трето, однесувањето на локалното население да се разбере од најоптимистичка перспектива. Всушност, овие описи беа наша лична конструкција, составена делумно од факти, а делумно од значења што ние ги измисливме или разубавивме. Јазикот го поднесе тоа. На пример, многу од описите тврдат дека одредени здруженија на граѓани или сојузи на здруженија на граѓани „стекнале кредибилитет“ (gained credibility) или „успеале да се развијат“ (raised profile) во некоја област од значење за јавната политика. Слично на тоа, постојат неколку потврди за здруженија на граѓани што успеале да развијат „поголем капацитет“ (stronger capacity) за внатрешно раководење или тоа било „нудење водство“ (offering leadership) на други групи во заедницата на македонските здруженија на граѓани. Еден од најкарактеристичните елементи во описите е дека здруженијата партнери на ИТЗ „ја подигнале јавната свест“ за одговорноста на заедницата во идентификувањето на проблемите во заедницата.

Постојат многу, многу примери за ваков говор во овие описи, а еден од нив е претставен во приказот 1.1. Карактерот на говорот користен во описите како овој, подготвен за УСАИД и ИТЗ, мене ми потврдува дека „тоа што се случуваше“ повеќе е конструкција. Тврдењата за успеси и доказите за ефектите, кои се доставувани, всушност, се прераскажувања; тоа се заклучоци претпоставени врз основа на резултатите од процесот. Во исто време, тие се искрени описи на она што ние, како странски спроведувачи на демократскиот развој со конкретни планови и референтни точки, го гледавме или го чувствувавме. Не можам да потврдам, на пример, колкав точно беше ефектот на граѓанското учество во изработката на Законот за заштита на потрошувачите, кој го подготвуваше Организацијата на потрошувачите на Македонија. Ама активниот интерес на граѓаните во овој кружен процес не може да се запостави. Слично на тоа, не можам со 100% сигурност да потврдам дека сите во градот Пехчево имаа доверба во нашето партнерско здружение од тој крај, Здружение на земјоделски производители. Ама јас токму тоа го чувствував, а тоа е она што секој лесно може да го забележи ако помине извесно време во Пехчево. Не можам со 100% сигурност да потврдам дека локалниот еколошки план изработен од нашето партнерско здружение од Свети Николе помогна да се изгради ново здраво партнерство меѓу здруженијата на граѓани, стопанскиот сектор и локалната самоуправа. Ама тоа е она што многумина од луѓето вклучени во проектот ни го кажаа. Тоа се

вистините кои се исчепкани и посведочени. Постојат, без сомнение, алтернативни конструкции за овие стварности, кои постојат во умовите на другите, а кои беа непристапни за ИТЗ или УСАИД, поради тоа што не беа забележани или поради тоа што не се вклопуваа во плановите за актуелниот демократски развој.

Конечно, исходот од опфаќањето или врамувањето на она „што навистина се случи“ ја истакна многу позначајната карактеристика на неизбежните тешкотии во мерењето на резултатите од интервенциите за демократски развој. Антрополог близок до целната група (inner anthropologist) би укажал на тоа дека проценувањето „подвижна цел“ (на пр.: меѓукултурни варијации за конструкциите што се однесуваат на демократијата и демократските институции) е најтешко изводливо. Сепак, спроведувачот на демократскиот развој ја признава потребата да се оправдаат доларите од даночните обврзници потрошени за демократска помош преку темелно документирање на резултатите од проектот. Ова, се разбира, е далеку над намерата на овој текст, ама, како што е нагласено на почетокот, таква е симболиката во двосмисленоста на меѓукултурните ограничувања зад кои се влече планот за демократија.

Приказ 1.1. Пример за опис доставен до УСАИД и ИТЗ

Организација на потрошувачите на Македонија – Скопје (ОПМ)

Заштитата на потрошувачите отсекогаш било едно од најосновните права на граѓаните во развиените општества. Од своето основање како здружение на граѓани, Организацијата на потрошувачите на Македонија се застапува за воведување норми во сферата на граѓанското право во Македонија. Од почетокот на својата работа, пред неколку години, организацијата откри дека постојните регулативи за заштита на потрошувачите се вградени во други области на домашните законски одредби за трговските односи на домашниот пазар. Врз основа на тоа, ОПМ посочи дека на просечниот граѓанин му е многу тешко да ги разбере законите за заштита на потрошувачите, да се запознае со сопствените права во оваа област и, се разбира, да научи како да го искористи системот за заштита. Неопходно беше да се изнајде решение.

Како резултат на тоа, ОПМ подготви предлог за создавање јасен, одделен Закон за заштита на потрошувачите во Република Македонија. Овој предлог доби посебно значење кога, во 1998 година, Европската унија започна иницијатива за изедначување на македонските закони со оние на ЕУ. Законските одредби за заштита на потрошувачите беа цел на ревизија. Така, во 1999 година, ОПМ ги здружи силите со Програмата за демократска соработка на ИТЗ и состави проектен тим чија задача беше да ги собере постојните закони во кои беа регулирани правата на

потрошувачите, да ги анализира и да развие стратегија врз основа на која ќе се направи нацрт и ќе се спроведе новата законска регулатива.

Најголемиот предизвик со кој беше соочена ОПМ е што во тој период во Македонија беше навистина нечуено едно здружение на граѓани да биде толку значително вклучено во обликувањето на каква било национална законска регулатива. Всушност, претходно постоел само еден случај – подготовката на Законот за заштита и унапредување на животната средина и природата – кога едно здружение на граѓани било активно вклучено во неговата изработка. ОПМ сфати дека може да успее само ако организацијата биде оценета како прифатлив, доверлив партнер од страна на Министерството за економија и ако организацијата научи како правилно да се ориентира и да лобира во Владата и Собранието на Македонија.

Поткрепена со обуката за застапување, стратешко планирање и раководење со проектен циклус овозможена од ИТЗ, ОПМ почна да развива клучна соработка со Министерството за економија, со тим од стручни правници и со претставници на медиумите што изразија интерес за заштита на потрошувачите. Оваа соработка стана многу корисна бидејќи претставниците на Министерството за економија значително се вклучија во напорите на правниот стручен тим за подготовка на нацртот на законот. Како врв на сè, ОПМ успешно почна да го поттикнува јавниот интерес за оваа иницијатива. До завршувањето на нацрт-верзијата на законот, ОПМ организираше одлично посетени јавни дискусии за нацртот во пет градови низ Македонија и обезбеди голем придонес од граѓаните. Во јуни 1999 година, ОПМ ја достави до Министерството завршната верзија на работниот текст на Законот за заштита на потрошувачите заради понатамошно разгледување. Една година подоцна, во јули 2000 година, Законот за заштита на потрошувачите беше изгласан во Собранието.

Покрај очигледните придобивки остварени преку иницијативата на ОПМ – со што заштитата на потрошувачите во Македонија сега е јасно одредена со закон – преку ова искуство се разви суштински јавен интерес за заштита на потрошувачите, а како резултат на напорите за образование, критичната маса се зголеми. ОПМ сега обезбедува обуки и дава насоки за здружение на судии, здружение на адвокати и за група владини пазарни инспектори, од кои сите носат дел од одговорноста за успешно спроведување на законот. Уште повеќе, придонесот на ОПМ ја засили оправданоста за учество на здруженијата на граѓани во донесувањето јавни одлуки, и служи како средство за заштита на правата на граѓаните. Еволуцијата на ОПМ во текот на овој проект служи како пример од прирачник за соработка меѓу граѓанскиот сектор и Владата.

Дијаманти во калта

Оставајќи ги настрана епистемолошките стравувања, сега можам да се насочам кон вистинското нудење демократска помош, а имаше многу мигови на искрена восхитеност во текот на мојот престој во Македонија во кој имав функција на практикант во демократскиот развој. Овие мигови обично беа случаи во кои мојата лична конструкција за демократијата, опишана претходно, некако беше потврдена. Во тие случаи се добиваше впечаток дека напорниот труд вродува со резултати кај нашите партнерски здруженија на граѓани, бидејќи тие покажуваа знаци дека вложените напори предизвикуваат промени во животите на другите. Никогаш не ги „евалуирав“ овие мигови; само уживав во нив. Во продолжение следуваат неколку примери.

- Иако неколку од нашите здруженија на граѓани беа вклучени во иницијативи за законодавството, било на локално било на државно ниво, особено бев горд на работата на еден партнер на ИТЗ, Советот за превентива против малолетничка деликвенција. Искрената посветеност на раководството на Советот во истакнувањето на проблемот со малолетничката деликвенција во Македонија беше исклучителна. Во рок од шест години, организацијата созреа во сигурна, убедлива и ефикасна сила при застапувањето за поголемо анимирање на јавноста за ова прашање и стана водечки глас за реформи во законите за малолетниците. Советот се покажа многу успешен во мобилизирање на разновидни субјекти – истражувачки институти, стопански интереси, локална самоуправа, медиуми, претставници од медицинските и психијатриските заедници и други здруженија на граѓани – за нивно вклучување во иницијативата. ИТЗ почна да го поддржува Советот од 1996 година, уште додека тоа беше мала група што се бореше за опстанок. Кога Советот ја претстави нацрт-верзијата на законските акти за малолетници пред министерствата за образование, правда и внатрешни работи, на една јавна церемонија во ноември 2001 година, се присетив на тоа како изгледаше да се работи за едно мало здружение на граѓани што успешно помогна да се унапреди меѓународното кривично право.
- При посетата на руралната заедница од Пробиштип заради отворањето на новиот уред за еколошко образование со кој партнерот на ИТЗ управуваше со поддршка на ИТЗ, бев длабоко воодушевен од тоа колку работата на ова здружение се покажа значајна за тамошните жители. Здружението на граѓани, еколошка организација, беше суштински поврзано

со сите аспекти на животот во заедницата: со образованието на нивните деца, заштитата на природните богатства, па дури и со мрежата на мали претпријатија. Беше очигледно дека ова здружение успеало да го зајакне општествениот капитал во Пробиштип со тоа што вклучило многу граѓани во својата работа и со тоа што го обликувало општото добро во кое сите инвестираа. Пробиштип ме потсети на тоа што се случува кога сите ќе почнат да прашуваат „што можам да дадам“ наместо „што можам да добијам“. Поради тоа во мене повторно живна одговорноста за партиципирање во демократскиот живот.

- Најпријатни мигови во Македонија обично ми беа оние кога имав можност да зборувам на градските средби, во случаите кога некој проект се отвораше или се затвораше или кога требаше да се овозможи поткрепа и поддршка за партнерите на ИТЗ. Во ова најмногу уживав затоа што ми се нудеше можност да ги испробам различните погледи на демократијата и да видам дали тие се прифатени во македонскиот контекст. Интересно, брзо сфатив дека забелешките што се однесуваа на важноста на заедницата, неопходноста да ѝ се врати на заедницата и на граѓанската одговорност секогаш беа добро прифатени, и ме наведуваа да се замислам дали сум затегнал културна, историска или универзална жица. Овие говорнички ангажмани беа скапоцени бидејќи ми го овозможуваа задоволството во еднакви размери да бидам и антрополог и практикант на демократијата. Горно-долу вообичаен говор подразбира текст како оној во приказот 1.2.

Општо земено, било институционалните императиви на ИТЗ или УСАИД да ја бараа верзијата на тоа „што навистина се случило“, било да постоеше краткотрајна симетрија меѓу моите сфаќања за демократијата и моите чувства за тоа „што навистина се случуваше“ пред мене, во игра беше конструкција од овој или од оној вид. Стремежите, институционалните императиви и толкувачките рамки што се применуваа создаваа многубројни пристапи, спротивставени дискурси и разновидни значења.

Приказ 1.2. Текст за вообичаен говор

„Вашиот труд како здруженија на граѓани е клучен за обликувањето на општото добро. Здруженијата на граѓани на многу начини се 'свеста' на општеството: тие ги поставуваат приоритетите, ги

изразуваат јавните вредности, ги градат гласачките тела. Да му се даде глас и структура на општото добро е витален дел од демократскиот процес, бидејќи им овозможува на сите граѓани да видат дека се дел од нешто поголемо од самите нив. Здруженијата на граѓани се во центарот на ова – било да е тоа преку испорака на хуманитарна помош за бегалци, било преку овозможување поддршка за локалната самоуправа, било преку промоција на правата на жените.

Посветеноста на вашите здруженија на благосостојбата на вашите заедници го негува граѓанскиот дух и ги поврзува луѓето во заемна доверба, споделување и доброволен општествен капитал – општа блискост и почитување, кои потекнуваат од убедувањето дека секој граѓанин некаде припаѓа и дека секој граѓанин е важен. Зајакнувањето на здруженијата на граѓани е добар начин да се создаде општествен капитал. Интеракцијата во и меѓу здруженијата на граѓани ќе понуди уште повеќе можности за вие, како граѓани, да се вклучите во своите заедници и заеднички да внесете промени во вашите животи.“

4. Постскрипtum

До денес, јас сè уште не сум сигурен дали со мојата работа во ИТЗ некако придонесов да се зајакне или консолидира демократијата. Очигледно, сите состојки неопходни за спроведување на ефикасен демократски развој беа на своето место: широка стратешка цел што изгради сфаќање за контекстот, заедница од здруженија на граѓани со енергичност и посветеност, доволно финансиски извори и организација (ИТЗ) со план за спроведување. Навистина, по две години, јас бев во состојба да ги изрецитирам постигнувањата што звучеа како значаен демократски развој. Безброј граѓани од Македонија ми посведочија дека партнерството со ИТЗ им ги сменило животите, им ги сменило перспективите на сè она што било можно да се смени. Сепак, не можам да бидам многу сигурен дека нашата работа помогна да се засили граѓанското учество во процесот на донесување економски и политички одлуки. Но секако изгледаше како да сум го постигнал тоа.

Навраќајќи се на моето лично искуство, гледам три нивоа на усогласување. Прво, „поставувањето на сцената“ за демократски развој е направено врз основа на сфаќањата за локалната стварност изградени од институциите. Не е важно како некој практикант може да ја дефинира демократијата, филтрите на овие институции се тие што крајно го обликуваат она што јас овде го концептуализирам како сценарио за распакувањето на демократијата – на начини што можеби нема секогаш да им одговараат на одделни субјекти. Оттука, првото усогласување е меѓу стручњаците поединци и меѓународните институции. Второ, локалните конструкции на политичкиот живот заземаат централно место

при изведбата на сценариото. Предизвикот за практикантот, со сценариото в рака, е да се обиде да ги сфати локалните значења, да ги проучи навиките на однесување и да ги изнајде точките на заемно разбирање во кои институциската визија, претставена во сценариото, може да се адаптира така што ќе одговара на локалната стварност. Тоа значи дека второто усогласување е меѓу меѓународната визија и локалната стварност. И трето, откако ќе легне правта по пролетувањето на меѓународната интервенција, останува задачата да се одреди ефектот. Тврдењата за успешности често пати се спротивставени затоа што не се земаат предвид алтернативните конструкции за тоа што навистина се случувало: тоа е последната задача на рефлексивно настроениот практикант, а потоа треба да се обиде да ги усогласи изјавите на донаторите, спроведувачите и крајните корисници на помошта околу средишното прашање што често пати останува neodговорено – дали е унапредена демократијата и, ако е, на кој начин е унапредена.

Конечната и најобврзувачка точка во мојот процес на учење како практикант во демократскиот развој (барем засега) е сфаќањето дека демократијата мора да си го најде својот сопствен „глас“, каде и да се спроведува. Таа мора да биде вкоренета во конструкциите и универзумот од значења што го поттикнуваат животот и може да опстане само ако луѓето ја прифатат. Се надевам дека еден ден повеќе време, енергија, средства ќе бидат наменети за дополнителни културни анализи на демократските контексти, така што, кога ќе се планира интервенција, ќе се зголеми симетричноста меѓу различните конструкции.

Литература:

Bošković, Aleksander, „Tolerance and Alterity in Southeastern Europe“. Bo: Dane R. Gordon and David C. Durst (eds.) *Civil Society in Southeastern Europe*, Amsterdam and New York: Rodopi, 2004, стр. 127–133.

Bruno, Marta, „Playing the Co-operation Game: Strategies around International Aid in Post-Socialism.“ Bo: Sue Bridger and Frances Pine (eds.), *Surviving Post-Socialism: Local Strategies and Regional Responses in Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London: Routledge, 1998, стр. 170–187.

Carpenter, Ted Galen, „Jackboot Nation Building: The West Brings 'Democracy' to Bosnia.“ *Mediterranean Quarterly* 11, no. 2, 2000, стр. 1–22.

Diamond, Larry, *Squandered Victory: The American Occupation and the Bungled Effort to Bring Democracy to Iraq*. New York: Times Books, 2005.

Fernandez, James, *Persuasions and Performances: The Play of Tropes in Culture*. Bloomington: Indiana University Press, 1986.

Fowler, Alan, *Striking a Balance: Effective Management and Organization for NGOs*. London: Earthscan, 1997.

Gagnon, V.P., Jr., *Constructing Civil Society in Bosnia-Herzegovina*. In: Sarah Mendelson and John K. Glenn (eds.) *The Power and Limits of NGOs: Transnational Democracy Networks and Postcommunist Transitions*, New York: Columbia University Press, 2002, стр. 207–231.

Gagnon, V.P., Jr., *The Myth of Ethnic War: Serbia and Croatia in the 1990s*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2004.

Henderson, Sarah L., *Building Democracy in Contemporary Russia: Western Support for Grassroots Organizations*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.

Howard, Marc Morjé, *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Institute for Sustainable Communities (ISC), „Proposal for an Enhancement and Extension of Democracy Network Program in Macedonia, under Cooperative Agreement Number DHR-A-00-95-00031-00.“ Skopje, Macedonia: Institute for Sustainable Communities, 1999.

Institute for Sustainable Communities (ISC), „Macedonia Democracy Network Program.“ Skopje, Macedonia: Institute for Sustainable Communities, 2000.

Institute for Sustainable Communities (ISC), „Two-Page Program Description Institute for Sustainable Communities in Macedonia.“ Democracy Network Program. Skopje, Macedonia: Institute for Sustainable Communities, 2001.

Institute for Sustainable Communities (ISC), „Shaping Peaceful Change: A Field Report on Building Civil Society in Macedonia.“ Skopje, Macedonia: Institute for Sustainable Communities, 2002, достапно на: <http://www.iscvt.org/macss8.pdf> (посетено на 06.03. 2006).

International Crisis Group (ICG), „Serbia's Sandžak: Still Forgotten.“ Europe Report No. 162. International Crisis Group, Brussels: Belgium, 2005.

International Crisis Group (ICG), „Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags the Country Down.“ Europe Report No. 133. International Crisis Group, Brussels: Belgium, 2002.

King, Charles, „Potemkin Democracy: Four Myths about Post-Soviet Georgia.“ The National Interest 64 (summer), 2001, стр. 93–104.

Leonard, Mark, „Drinking the Kool-Aid.“ Prospect 119 (February), 2006, достапно на: http://www.cer.org.uk/articles/leonard_prospect_february06.html (посетено на 30. 03. 2006).

Nikolovska, Natalija and Gordana Siljanovska-Davkova, Macedonian Transition in Deficiency: From an Unitarian to Bi-national State. Skopje, Macedonia: Magor, 2001.

Portes, Alejandro, „Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology.“ Annual Reviews of Sociology 24, 1998, стр. 1–24.

Samson, Steven, „The Social Life of Projects: Importing Civil Society to Albania.“ Во: Chris Hann and Elizabeth Dunn (eds.), Civil Society: Challenging Western Models, London: Routledge, 1996, стр. 121–142.

United States Agency for International Development (USAID), „Congressional Presentation: Financial Year 2000: Increased, Better Informed Citizens' Participation in Political and Economic Decision Making.“ 180-SO 2.1. Washington, DC: USAID, 2000.

Wedel, Janine, Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe. New York: St. Martin's Press, 1998.

Кратенки

ЕУ	Европска унија
ИТЗ	Институт за трајни заедници
МКС	Меѓународен кривичен суд
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОПМ	Организација на потрошувачите на Македонија
ПДС	Програма за демократска соработка
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации
РЗДА	Ревитализација на заедницата низ демократска акција
УСАИД	Американска агенција за меѓународен развој

Називи на организациите и програмите споменати во текстот на англиски јазик со македонски превод

Македонски превод	Оригинален назив
Американска агенција за меѓународен развој (УСАИД)	United States Agency for International Development (USAID)
Акциони планови на заедниците	Community Action Plans (CAPs)
Акт за успехите остварени како резултат на владините активности (US OMB 1993).	Government Performance Results Act (US OMB 1993)
Американска правна асоцијација	American Bar Association
Развојни алтернативи	Development Alternatives Inc.
Институт отворено општество	Open Society Institute
Институт за трајни заедници (ИТЗ)	Institute for Sustainable Communities (ISC)
Католички служби за помош	Catholic Relief Services
Ленд О'Лејкс	Land O'Lakes
Луис Бергер	Louis Berger Inc.
Меѓународен кривичен суд (МКС)	International Criminal Court (ICC)
Меѓународен одбор за истражување и размена	International Research and Exchange Board
Меѓународна кризна група	International Crisis Group
Меѓународна фондација за изборни системи	International Foundation for Election Systems
Милосрден корпус	Mercy Corps
Национален демократски институт	National Democratic Institute
Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)	Organization for Security & Development in Europe (OSCE)
Програма за демократска соработка (ПДС)	Democracy Network Program (DemNet)
Програма за развој на Обединетите нации (УНДП)	United Nations Development Program (UNDP)
Ревитализација на заедницата низ демократска акција (РЗДА)	Community Revitalization through Democratic Action (CRDA)
Управа за услуги на коалицијата	Coalition Provisional Authority
Светска банка	World Bank
Светско учење	World Learning
Фондација за кооперативно домување	Cooperative Housing Foundation
Фонд за животна средина	Environmental Fund
Правна иницијатива за Централна и Источна Европа	Central & Eastern European Law Initiative

Превод од англиски: Вања Димитриевски

Другите за Македонија

Others for Macedonia